

Теміров Ч. М.,
суддя Середино-Будського районного
суду Сумської області,
здобувач кафедри кримінального
процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЗМАГАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Слід погодитися з думкою С. А. Альперта відносно того, що питання про суб'єктів кримінального процесу та їхній статус має суттєве теоретичне та практичне значення. Правильне його опрацювання безпосередньо впливає на вирішення завдань кримінального процесу, яким, зокрема, є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального процесу.

Конструкція кримінального провадження передбачає змагальну процедуру між сторонами процесу, у якій суд діє як об'єктивний і неупереджений арбітр.

Статтею 22 КПК України, яка визначає засаду змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їхньої переконливості, передбачено, що кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом.

Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом.

Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Правові категорії «об'єктивність» та «неупередженість» мають дещо схожу основу, між тим вони є різними з точки зору свого змісту.

Чинне національне законодавство не визначає змісту нормативної конструкції «неупередженість» («безсторонність»). Між тим цю правову категорію було детально проаналізовано у практиці ЄСПЛ, яка відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» може бути застосована як джерело права. Згідно з правовою позицією ЄСПЛ для надання висновку щодо безсторонності суду для мети п. 1 ст. 6 Конвенції має бути проаналізовано:

а) «об'єктивний критерій», який передбачає, що встановлення наявності упередженості суду (суддів) повинно визначатися окремо від поведінки судді, тобто має бути

з'ясовано, чи є очевидні факти, що можуть поставити під сумнів його безсторонність. Вирішальне значення має саме наявність відповідних обставин, підтверджених належними та допустимими доказами, що свідчать про обґрунтованість сумніву в неупередженості суду, а позиція зацікавленої сторони є важливою, але не вирішальною;

б) «суб'єктивний критерій», який вимагає оцінки реальних дій окремого судді під час розгляду конкретної справи. І тільки після встановлення фактів негативної поведінки судді, які можна кваліфікувати як прояв упередженості, можливо поставити під сумнів його безсторонність.

«Об'єктивності судді» як стандарту діяльності приділено суттєву увагу в Бангалорських принципах поведінки судді від 19 травня 2006 року, схвалених Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року № 2006/23. Із документа випливає, що об'єктивність судді є потрібною умовою для належного виконання ним своїх обов'язків, проявляється як у змісті ухваленого рішення, так і в усіх процесуальних діях, що реалізує суд. Критерієм об'єктивності судді є оцінка його поведінки, дій з позиції «розумного спостерігача». Суддя має уникати будь-яких дій, що дають підставу подумати, що на його рішення можуть вплинути сторонні чинники, зокрема такі, як зацікавленість у розв'язанні конкретної справи. З огляду на це навіть прояви неупередженості мають значення, адже «правосуддя не тільки має бути здійснене, але й сприйматися як очевидно і без сумніву здійснене».

Аналіз положень ст. 22 КПК України дає підстави стверджувати що в ній ідеться про змагальність між сторонами кримінального провадження. Пунктом 19 ч. 1 ст. 3 КПК України встановлено, що сторонами кримінального провадження – з боку обвинувачення є: слідчий, дільничий, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники;

Отже, можна побачити, що зміст засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості не охоплює змагальності, що має місце у процесі обстоювання інтересів інших осіб, які в межах кримінального провадження або за його результатом можуть бути притягнуті до матеріальної або процесуальної відповідальності або до них можуть бути реалізовані інші заходи кримінально-правового характеру. Йдеться, наприклад, про особу, до якої може бути застосовано спецконфіскацію; цивільного відповідача; заставодавця, застава внесена яким звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України в разі невиконання ним покладених на нього обов'язків а також якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки.

Крім цього, у кримінальному провадженні фігурує низка суб'єктів, не віднесених до сторін процесу, але які обстоюють свої інтереси у змагальній процедурі з іншими учасниками кримінального провадження. Йдеться, наприклад, про цивільного позивача.

Тож вважаємо аргументованим висновок про те, що ст. 22 КПК України повинна зазнати законодавчої зміни в напрямку охоплення інтересів усіх суб'єктів кримінального провадження, які у змагальній процедурі обстоюють власні інтереси.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент М. О. Карпенко

